

Warszawa, dnia 1 grudnia 2014 r.

Opinia

Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych w sprawie interpretacji przepisów regulujących wykonywanie zawodu opracowana w odpowiedzi na pismo z dnia 22 października 2014 r.

Przedmiot opinii:

Udzielenie pisemnej interpretacji przepisów regulujących wykonywanie zawodu zawierającej ocenę czynności wskazanych we wniosku o wydanie interpretacji z punktu widzenia przepisów prawa dotyczących form wykonywania zawodu oraz udzielenie w tym kontekście odpowiedzi na pytanie, czy wskazane czynności stanowią wykonywanie zawodu radcy prawnego/świadczenie pomocy prawnej w rozumieniu ustawy o radcach prawnych.

Podstawa faktyczna:

Pismo z Kancelarii Radcy Prawnego z dnia 22 października 2014 r. skierowane do Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych.

Przepisy stanowiące podstawę rozważań prawnych:

- art. 2, art. 4, art. 6 ust. 1, art. 7, art. 8 ust. 1 i 3, art. 9 ust. 4 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz. U. z 2014 r., poz. 637), zwanej dalej ustawą

I

Pismem z dnia 22 października 2014 r. radca prawny, działając w imieniu własnym oraz w imieniu mocodawcy – zainteresowanej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością zwróciła się do Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych z prośbą o wydanie pisemnej interpretacji przepisów związanych z wykonywaniem zawodu radcy prawnego. Istota wniosku o wydanie interpretacji sprowadza się do pytania czy wykonywanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wskazanych w piśmie czynności stanowi wykonywanie zawodu radcy prawnego/świadczenie pomocy prawnej w rozumieniu ustawy o radcach prawnych.

Przedstawiony w piśmie stan faktyczny pozostaje w związku z działalnością spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (zwanej dalej spółką), która w ramach przedmiotu swej działalności zajmuje się świadczeniem usług outsourcingu obsługi procesu tworzenia i negocjacji umów, zamierzającej zatrudnić radców prawnych (dla potrzeb niniejszej opinii nie przesądzając kwestii podstawy zatrudnienia, potencjalnie zatrudnionego przez spółkę radcę prawnego określa się jako pracownika, co jednak w żadnym razie nie przesądza o końcowej interpretacji przepisów regulujących wykonywanie zawodu radcy prawnego). Radcowie prawni w razie zatrudnienia w spółce wykonywaliby za pośrednictwem swego pracodawcy (spółki z o.o.) czynności związane z obsługą opisanych wyżej procesów zachodzących u podmiotów, na rzecz których usługi z tym związane świadczy pracodawca, tj. spółka z o.o. (w opinii podmiot taki określany jest jako klient).

Czynności, co do których ma zostać wydana opinia zostały podzielone przez wnioskodawcę na trzy grupy obejmujące usługi: negocjacji (w tym przygotowanie i negocjacje określonych umów), audytu (gromadzenie i przegląd materiałów), administracyjne (w zakresie zawierania umów, archiwizacji w Repozytorium i pozyskiwania danych).

W omawianym piśmie wskazano, że w toku realizacji przedmiotowych czynności osoby je wykonujące są pozbawione dyskrecjonalności i samodzielności w działaniu a wszelkie decyzje podejmowane są bezpośrednio przez Klienta, często przy zaangażowaniu jego działu prawnego.

Podkreślono również, że opisane czynności nie mają charakteru kreatywnego oraz że mogą być wykonywane przez osoby nieposiadające wykształcenia prawniczego. Prawem właściwym dla powyższych umów ma być prawo obce a tym samym prace nad nimi nie wymagają znajomości prawa polskiego.

W tak zarysowanym stanie faktycznym postawiono pytanie, czy osoby wykonujące wyłącznie w/w czynności wykonują zawód radcy prawnego. Zainteresowana spółka zajęła stanowisko, zgodnie z którym planowane do wykonywania przez radców prawnych czynności nie stanowią świadczenia pomocy prawnej. Rozstrzygnięcie tej kwestii ma z kolei istotne znaczenie z punktu widzenia oceny świadczenia pracy w ramach spółki na rzecz klientów jako naruszającej przepisy o formie wykonywania zawodu radcy prawnego. Jednocześnie zapewniono, że czynności wykonywane przez radców prawnych nie będą nigdy wykraczały poza zakres opisany we wniosku o wydanie opinii przez Ośrodek Badań, Studiów i Legislacji. Zapewnienie to pozwala na przyjęcie, iż przedstawiony w piśmie stan faktyczny jest wyczerpujący; jednocześnie zapewnienie to stwarza po stronie opiniującego konieczność zastrzeżenia, że stanowisko zajęte w niniejszej opinii może być traktowane jako relewantne jedynie o ile rzeczywisty zakres czynności powierzonych do wykonywania przez zatrudnionych przez spółkę radców prawnych nie będzie wykraczał poza katalog czynności wyraźnie

w piśmie wymienionych, jak również, że charakter i specyfika czynności odpowiadać będą dokładnie opisowi przedstawionemu w piśmie.

II

Nie dokonując jeszcze bliższej analizy obowiązujących unormowań prawnych, na wstępie wypada zauważyć, że wykonywanie zawodu radcy prawnego obejmuje zawsze świadczenie pomocy prawnej w tym znaczeniu, że bez tego elementu nie można mówić o wykonywaniu zawodu radcy prawnego. Nie można wszakże całkowicie wykluczyć możliwości dokonywania w toku wykonywania zawodu radcy prawnego szeregu czynności faktycznych ściśle powiązanych ze świadczeniem pomocy prawnej. Wynika to z faktu, iż współcześnie usługi prawnicze (pomocy prawnej) mają coraz częściej charakter kompleksowy. Dynamicznie rozwijający się rynek usług prawniczych stwarza przed prawnikami nowe wyzwania wymagające niejednokrotnie wychodzenia poza ramy tradycyjnie pojmowanej pomocy prawnej.

Najpierw jednak konieczne jest zdefiniowanie samej pomocy prawnej. Pojęcie pomocy prawnej nie doczekało się jak dotąd definicji ustawowej. Rzeczą praktyki pozostaje więc sformułowanie koniecznych cech usług świadczenia pomocy prawnej. Wykonywanie zawodu radcy prawnego może być analizowane na trzech płaszczyznach:

- przedmiotowej,
- podmiotowej oraz
- dotyczącej sposobu realizacji usług.

Od strony przedmiotowej, wykonywanie zawodu radcy prawnego polega na świadczeniu pomocy prawnej. Przykładowy katalog usług pomocy prawnej zawiera art. 6 ustawy o radcach prawnych, zgodnie z którym pomoc prawna obejmuje w szczególności sporządzanie opinii prawnych, udzielanie porad i konsultacji prawnych, opracowywanie projektów aktów prawnych, występowanie przed sądami jako pełnomocnik strony lub obrońca. Poza czynnościami wymienionymi wyraźnie w art. 6, doktryna prawnicza wymienia szereg innych czynności pomocy prawnej wykształconych przez praktykę obrotu prawnego. Do tej kategorii usług pomocy prawnej wypada zaliczyć m.in. doradztwo prawne, zarządzanie ryzykiem prawnym, zarządzanie wiedzą prawną, tworzenie, koordynacja i zarządzanie zespołami obsługi prawnej, powiernictwo, opracowywanie projektów wewnętrznych dokumentów.

Od strony podmiotowej brak jest obecnie generalnego zastrzeżenia wykonywania pomocy prawnej wyłącznie przez przedstawicieli zawodów zaufania publicznego. Jedynie w zakresie zastępstwa procesowego istnieje w ograniczonym zakresie przymus adwokacko-radcowski. W pozostałym zakresie usługi obejmujące świadczenie pomocy prawnej mogą być wykonywane także przez inne podmioty (osoby). Wykonywanie takich usług wymaga jednak wiedzy prawniczej, co przesądza o tym, iż najczęściej

świadczeniem pomocy prawnej zajmują się osoby posiadające wykształcenie prawnicze. Można zatem stwierdzić, iż w ramach swobody umów nie można wykluczyć świadczenia pomocy prawnej przez osoby niebędące radcami prawnymi lub adwokatami. Z drugiej strony radca prawny może w ramach konstytucyjnej swobody wyboru zawodu (podejmowania zajęć zarobkowych) czasowo lub nawet na stałe mimo posiadania uprawnień do wykonywania zawodu zrezygnować z jego uprawiania na rzecz innych zajęć zarobkowych. Jednak należy przyjąć, że każdy przypadek świadczenia pomocy prawnej przez radcę prawnego powinien być traktowany jako przejaw wykonywania zawodu radcy prawnego z wszystkimi konsekwencjami wynikającymi zarówno z ustawy o radcach prawnych, jak i z norm deontologicznych, dotyczących etyki zawodowej, zasad wykonywania zawodu i odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Jeśli idzie o sposób wykonywania pomocy prawnej, to należy przede wszystkim zwrócić uwagę na wysokie wymagania w zakresie profesjonalizmu tych usług. Ponadto należy zwrócić uwagę, iż w przypadku świadczenia pomocy prawnej przez radców prawnych i adwokatów poza ogólnymi uregulowaniami dotyczącymi czynności prawnych oraz wykonywania działalności gospodarczej, sposób świadczenia pomocy prawnej jest szczegółowo uregulowany zarówno w ustawach ustrojowych tych zawodów jak i w wydanych z upoważnienia ustawowego przepisach ustanawiających normy etyczne zawodu radcy prawnego i adwokata. Uregulowania te dotyczą w szczególności dopuszczalnych form wykonywania zawodu, które mogą różnić się od form organizacyjno-prawnych, w jakich dopuszczalne jest świadczenie pomocy prawnej przez osoby niebędące radcami prawnymi lub adwokatami (innymi osobami, z którymi radca prawny może wspólnie wykonywać zawód).

III

Przechodząc na grunt stanu faktycznego przedstawionego we wniosku o interpretację, wypada zacząć od stwierdzenia, iż charakter i cechy tych czynności nie pozwalają na ich jednolite potraktowanie. Co do wszystkich czynności sformułowano ogólne uwagi dotyczące braku samodzielności i dyskrecjonalności, związania bezwzględnie wiążącymi standardami ustalonymi przez pracodawcę, jednakże ich ocena możliwa jest dopiero po dokonaniu szczegółowego ich przeglądu oraz oceny charakteru i cech poszczególnych czynności składających się na system outsourcingu obsługi procesu tworzenia i negocjacji umów.

Przedstawiając poszczególne etapy czynności wykonywanych w ramach systemu, o którym wyżej mowa, przyjęto dla potrzeb niniejszej opinii odwrotną do wniosku kolejność poszczególnych grup czynności, co wynika po pierwsze z gradacji wagi poszczególnych czynności, jak i częściowo z chronologii postępowania osoby zajmującej się przedstawionymi czynnościami. I tak do ostatniej z grup zaliczono czynności

określone ogólnie mianem „usług administracyjnych”. W ramach tej grupy wyszczególniono trzy podgrupy: usługi administracyjne dotyczące zawierania umów, archiwizacja w repozytorium oraz pozyskiwanie danych. W ramach pierwszej z podgrup pomieszczono czynności faktyczne o charakterze techniczno-biurowym takie jak konwertowanie plików komputerowych do formatu PDF, wykonywanie skanów umów do takiego formatu, przesyłanie umowy do podpisania przez drugą stronę, wysyłanie e-maili do określonych podmiotów. W ramach archiwizacji w repozytorium wskazano na czynności polegające na umieszczeniu skanu umowy w systemie Klienta.

Jak zaznaczono w piśmie, wszystkie te czynności techniczno-biurowe mogą być wykonywane przez osoby nieposiadające wiedzy prawniczej a umiejętności przydatne z punktu widzenia ich prawidłowej realizacji dotyczą zupełnie innego obszaru. Wykonywanie tych czynności nie może być traktowane jako przejaw wykonywania zawodu radcy prawnego. Z drugiej strony należy zauważyć, iż jeśli czynności te pozostawałyby w związku funkcjonalnym z usługami prawniczymi, należałoby je potraktować jako czynności pomocnicze, subsydiarne względem tych usług. Takie czynności pomocnicze muszą lub mogą być wykonywane w każdej kancelarii radcy prawnego lub spółce prawniczej. Ich wykonywanie należy najczęściej do obowiązków personelu pomocniczego niemającego często wykształcenia prawniczego. Nie można jednak wykluczyć, że czynności te wykonuje sam radca prawny w związku z wykonywaniem zawodu radcy prawnego. Dlatego też należy ustalić, czy z punktu widzenia umowy o pracę oraz obowiązków powierzonych danemu pracownikowi, czynności te mają charakter wyłączny, czy też wykonywane są jako czynności dodatkowe (pomocnicze) związane z innymi czynnościami (merytorycznymi). W tym ostatnim wypadku o kwalifikacji prawnej tych czynności z punktu widzenia przepisów regulujących zasady wykonywania zawodu radcy prawnego rozstrzygać będzie właśnie rodzaj i charakter tych czynności merytorycznych. Biorąc pod uwagę przedstawione poniżej grupy czynności, należy już w tym miejscu stwierdzić, iż radcowie prawni w razie ich zatrudnienia przez spółkę, wykonywaliby te czynności techniczno-biurowe jedynie w celu prawidłowego wywiązania się z obowiązków o charakterze merytorycznym. Można więc powiedzieć, iż w przedstawionym stanie faktycznym czynności te mają charakter pomocniczy względem czynności audytu oraz usług negocjacji.

Przechodząc do drugiej grupy czynności tzw. usług audytu należy zauważyć, iż zostały one przypisane do dwóch podgrup nazwanych „gromadzenie materiałów do audytu” oraz „przeгляд materiałów”. W ramach gromadzenia materiałów do audytu wskazano czynności o charakterze techniczno-informatycznym takie jak założenie folderów na dysku sieciowym oraz umieszczenie w tych folderach odpowiednich plików (dokumentów). W podgrupie tej znalazły się jednak również czynności merytoryczne takie jak określenie wymaganych dokumentów do audytu danego podmiotu (w szczególności dokumentów założycielskich podmiotu) lub potwierdzenie w oparciu

o zgromadzone materiały/dokumenty właściwej jurysdykcji/prawa właściwego dla danego podmiotu w celu rozpoczęcia **procesu przygotowania umowy**. Jednocześnie wskazano, że czynność ta dokonywana jest na podstawie listy kontrolnej (check-list) zdefiniowanej przez samego klienta. Czynności składające się na ten etap audytu kończy przesłanie wniosku do klienta z prośbą o dostarczenie pozostałych wymaganych dla danego podmiotu dokumentów (zgodnie z listą kontrolną) oraz zgromadzenie tych brakujących dokumentów, po którym może zostać przeprowadzony audyt.

Z kolei podgrupę czynności zdefiniowanych jako „przegląd materiałów” otwiera ocena możliwości weryfikacji w oparciu o zgromadzone dokumenty zdolności prawnej podmiotu oraz umocowania do reprezentacji podmiotu. Po tej czynności pracownik zapoznaje się z zawartością baz danych udostępnianych przez klienta lub za jego pośrednictwem w celu sprawdzenia, czy określone klauzule umowne standardowego wzorca znajdują zastosowanie w konkretnym przypadku ze względu na rodzaj i siedzibę podmiotu. Podkreślono przy tym, że w ramach tej czynności pracownik nie dokonuje jakiegokolwiek analizy co do tego, czy określone klauzule umowne standardowego wzorca powinny mieć zastosowanie a jedynie dokonuje technicznego sprawdzenia, czy informacje w tym zakresie znajdują się w udostępnionych przez klienta bazach danych. Jeśli brakuje informacji lub danych pozwalających na powyższą weryfikację, obowiązkiem pracownika jest poinformować o tym klienta. W razie stwierdzenia braku w zasobach klienta określonych dokumentów, które zgodnie z wytycznymi klienta powinny się w tych zasobach znajdować, pracownik powinien poinformować klienta o konieczności podjęcia działań w tym zakresie.

Ostatnia (we wniosku pierwsza) grupa czynności określona jako „usługi negocjacji” składa się z etapu obejmującego przygotowanie na zlecenie klienta umów, dla których prawem właściwym jest prawo obce, w oparciu o istniejące wcześniej zaakceptowane wzory umów/klauzule umowne klienta oraz z etapu negocjacji tychże umów. Przygotowanie umów rozpoczyna się od identyfikacji odpowiedniego wzoru umowy klienta ze względu na rodzaj i siedzibę stron umowy, z zastrzeżeniem, iż odbywa się to na podstawie precyzyjnych wskazówek zawartych w tzw. podręcznikach/instrukcjach pochodzących od samego klienta. Zaznaczono przy tym, że osoba wykonująca te czynności nie dokonuje jakiegokolwiek analizy przedmiotu umów, gdyż ta kwestia jest jednoznacznie określona przez samego klienta zgodnie z powszechnie stosowanymi i akceptowanymi standardami w zakresie poszczególnych usług finansowych. Następnie pracownik dokonuje sprawdzenia, czy w danym przypadku umowa ma być taka sama jak inna podpisana już umowa, potwierdza właściwą jurysdykcję oraz wskazuje inne niezbędne informacje w celu przygotowania umowy (umocowanie do zawarcia umowy, zdolność prawną) w oparciu o materiały pochodzące z audytu. Po tych czynnościach, pracownik przygotowuje pierwszy projekt umowy. Przygotowanie projektu umowy odbywa się poprzez implementację do projektu gotowych klauzul umownych

pochodzących od klienta znajdujących zastosowanie ze względu na rodzaj podmiotu oraz jego siedzibę (jurysdykcję) oraz wpisanie w projekcie danych stron umowy. Pracownik nie ma przy tym prawa samodzielnie nadawać brzmienia klauzulom umownym. Nie doradza też klientowi co do treści ani wyboru klauzul, które powinny mieć zastosowanie, gdyż o włączeniu lub wyłączeniu danej klauzuli w określonym przypadku rozstrzygają podręczniki/instrukcje. Po przygotowaniu projektu umowy, pracownik przedstawia go do akceptacji klientowi. Jeśli w instrukcjach klienta brak jest informacji co do działania w konkretnej sytuacji, pracownik ma obowiązek zwrócić się do klienta o podjęcie odpowiednich działań, np. poprzez opracowanie nowego wzoru umowy. Po uzyskaniu stanowiska klienta w sprawie pierwszego projektu umowy, pracownik dokonuje sprawdzenia projektu pod kątem wymagań jakościowych (zapewnienia jakości) dotyczących zgodności z otrzymanymi instrukcjami, poprawności co do formy itp. Dopiero po tej czynności następuje przekazanie projektu umowy drugiej stronie w celu przystąpienia do negocjacji, które dla pracownika stanowią kolejny etap w ramach usług negocjacji. W razie złożenia przez drugą stronę propozycji zmian projektu umowy, jak również w przypadku opatrzenia klauzul umownych komentarzami pochodzącymi od tej strony, obowiązkiem pracownika jest ich porównanie z istniejącymi wytycznymi klienta. Wytyczne te zawarte są w schemacie precyzyjnie wskazującym sposób działania w przypadku propozycji zmian zgłoszonych przez drugą stronę oraz osoby w ramach struktury klienta, których zgoda jest wymagana dla wprowadzenia odstępstw od treści poszczególnych klauzul pochodzących z wzorca. W ramach tych czynności, pracownik przygotowuje informację dla klienta dotyczącą szczegółów proponowanych przez drugą stronę zmian do poszczególnych klauzul, różnicach w stosunku do wzoru umowy klienta oraz zwraca się do osób, których akceptacja jest wymagana w przypadku poszczególnych zmian brzmienia klauzul. Podkreślono, że pracownik nie posiada uprawnień do zajęcia stanowiska co do propozycji drugiej strony, gdyż w każdym wypadku decyzja w tej sprawie należy do klienta. Ponadto w sytuacji, w której pracownik stwierdza brak w podręczniku/instrukcji wytycznych co do tego, jakie stanowisko powinno zostać przyjęte w danej sprawie, zadaniem pracownika jest uzyskanie odpowiednich instrukcji, opracowania merytorycznego lub zgody określonych osób w strukturze organizacyjnej klienta.

Następnie po otrzymaniu precyzyjnych wytycznych co do akceptacji lub odrzucenia propozycji drugiej strony lub zaproponowania brzmienia kwestionowanych klauzul umownych nastąpić ma przygotowanie nowej wersji umowy, przy czym nie jest jasne, w jakim trybie umowa ta ma być przygotowana. Biorąc pod uwagę filozofię systemu zawierania umów przyjętą przez spółkę, można założyć, iż jej przygotowanie powinno nastąpić pod ścisłe dyktando klienta, tj. wszystkie klauzule muszą odpowiadać pod względem treści decyzjom samego klienta.

Kolejna faza negocjacji, która występuje niezwykle rzadko (1%) polega na rozmowach telefonicznych, w toku których pracownik informuje drugą stronę o propozycjach klienta. Osoba prowadząca takie negocjacje nie opracowuje samodzielnie propozycji klauzul umownych, nie proponuje drugiej stronie ani też klientowi brzmienia klauzul umownych. Jej rola ma się sprowadzać do koordynacji negocjacji pomiędzy klientem a drugą stroną. Jeśli nawet w toku takich negocjacji, pracownik przekonuje drugą stronę do zaakceptowania propozycji klienta to nigdy jego argumentacja nie jest oparta na analizie prawnych skutków określonych klauzul umownych, ale na wiedzy (wynikającej ze znajomości podręczników/wewnętrznych polityk klienta) co do zakresu dopuszczalnych odstępstw klienta od standardowego brzmienia określonych postanowień.

Następnie podobnie jak w przypadku pierwszego projektu umowy powinien nastąpić przegląd projektu umowy pod kątem zapewnienia jakości a na koniec przesłanie sprawdzonego projektu drugiej stronie i klientowi. Akceptacja ostatecznej wersji projektu umowy należy wyłącznie do klienta.

IV

Z punktu widzenia przedmiotu opinii najistotniejsze problemy interpretacyjne związane są z brakiem definicji legalnych takich pojęć jak wykonywanie zawodu radcy prawnego, wykonywanie zawodu w spółce oraz świadczenie pomocy prawnej. Wykonywanie zawodu radcy prawnego zastrzeżone jest na rzecz osób posiadających prawo wykonywania tego zawodu, co sprawia, iż zawód radcy prawnego jest zawodem regulowanym. Osoba mająca prawo wykonywania zawodu radcy prawnego może posługiwać się tytułem zawodowym „radca prawny”. Wykonywanie zawodu regulują przepisy rozdziału 2 ustawy o radcach prawnych, z których najważniejsze znaczenie dla przedmiotu opinii mają przepisy art. 6-8. Przystępując do interpretacji przepisów dotyczących form wykonywania zawodu radcy prawnego konieczna staje się po pierwsze ocena kwalifikacji czynności dokonywanych przez zatrudnionych w spółce radców prawnych jako przejawu wykonywania zawodu w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, co w aktualnym stanie prawnym należy uznać za niedopuszczalne. Dla tej oceny niezbędne staje się dokonanie oceny wykonywania czynności przedstawionych w części III opinii jako świadczenia pomocy prawnej, która należy do istoty wykonywania zawodu radcy prawnego, jak to zostało podniesione w części II.

W zakresie form wykonywania zawodu radcy prawnego obowiązują ustawowe ograniczenia, które można by określić mianem *numerus clausus* form wykonywania zawodu. Zawód radcy prawnego wykonywany może być wyłącznie w jednej z form wskazanych przez ustawodawcę w ustawie o radcach prawnych. Zgodnie z art. 8 ust. 1

ustawy zawód radcy prawnego może być wykonywany m.in. w ramach stosunku pracy, w kancelarii oraz w spółce osobowej, z zastrzeżeniem, iż współnikami w takiej spółce a w przypadku spółek komandytowych lub komandytowo - akcyjnych komplementariuszami są wyłącznie radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi lub doradcy podatkowi. Ustawodawca w przeciwieństwie do stanu prawnego obowiązującego przed dniem 15 września 1997 r. (wejściem w życie ustawy z dnia 22 maja 1997 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych i niektórych innych ustaw, którą m.in. nadano nowe brzmienie art. 8 ust. 1 ustawy) nie dopuszcza obecnie wykonywania zawodu radcy prawnego w spółce kapitałowej.

W kwestii wykonywania zawodu radcy prawnego w kancelarii i spółce dominujący jest pogląd, iż pojęcia te dotyczą tylko radców prawnych, którzy jako przedsiębiorcy prowadzą jednoosobowo kancelarie radcy prawnego lub radców prawnych będących współnikami w spółkach cywilnych lub osobowych spółkach prawa handlowego. Zgodnie z tym podejściem radcowie prawni zatrudnieni w takich kancelariach lub spółkach nie wykonują zawodu w formach: „w kancelarii” lub „w spółce”, lecz odpowiednio w ramach stosunku pracy lub na podstawie umowy cywilnoprawnej. Można się również spotkać z innym poglądem, zgodnie z którym formą wykonywania zawodu „w kancelarii” lub „w spółce” objęci są nie tylko właściciele (wspólnicy) kancelarii (spółki) a ściślej mówiąc przedsiębiorstwa prowadzonego przez radcę prawnego lub przez spółkę, lecz także wszyscy radcowie prawni związani z kancelarią lub spółką określoną więzią prawną (zob. Mariusz Maciejewski: Wykonywanie zawodu radcy prawnego (uwagi do dyskusji nad ustawą o radcach prawnych), Radca prawny 3/98, str. 21).

Niezależnie od jego dyskusyjności, to ostatnio przedstawione podejście pozwala lepiej zrozumieć stanowisko zajęte przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 28 lutego 2008 r. (sygn. akt III CSK 245/07) odmawiające możliwości świadczenia pomocy prawnej przez radców prawnych zatrudnionych w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością.

Mając na uwadze powyższe stanowiska można bowiem stwierdzić, że jeśli radca prawny zatrudniony w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością świadczy czynności, które z przedmiotowego punktu widzenia powinny być zakwalifikowane jako świadczenie pomocy prawnej, to tym samym wykonuje zawód w spółce kapitałowej. Taka sytuacja powinna być zatem traktowana jako naruszenie przepisów art. 8 ustawy, który nie dopuszcza wykonywania zawodu w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością lub w spółce akcyjnej. Przedstawiona sytuacja nie może być natomiast interpretowana jako wykonywanie zawodu (świadczenie pomocy prawnej) w ramach stosunku pracy lub na podstawie umowy cywilnoprawnej. Kolejnym argumentem przemawiającym za taką kwalifikacją omawianej sytuacji jest zasada, iż wraz z nawiązaniem się stosunku pracy

pomiędzy pracodawcą i radcą prawnym powstaje relacja klient-prawnik (pełnomocnik, prawny reprezentant interesów klienta). Radca prawny jest dzięki właśnie tej relacji bardzo swoistym pracownikiem, którego status pracowniczy regulują przepisy odrębne w stosunku do kodeksu pracy, to jest przepisy ustawy o radcach prawnych. Można zatem rzec, iż pracodawca radcy prawnego staje się jednocześnie klientem radcy prawnego. Taka sytuacja choć najbardziej typowa nie występuje w każdym wypadku. Nie mamy z nią bowiem do czynienia w sytuacji radcy prawnego zatrudnionego np. w kancelarii radcy prawnego lub w spółce radców prawnych, gdyż w tym wypadku pracodawca nie stanie się klientem radcy prawnego przez niego zatrudnionego. Pozostawanie radcy prawnego w stosunku zatrudnienia w kancelarii radcy prawnego lub w spółce radców prawnych nie może być traktowane jako powodujące naruszenie przepisów dotyczących wykonywania zawodu. Zatrudnienie radcy prawnego przez kancelarię radcy prawnego lub przez spółkę radców prawnych nie narusza ponadto jakichkolwiek norm Kodeksu Etyki Radcy Prawnego. Dlatego nie do końca można zgodzić się ze stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w cyt. wyżej wyroku z dnia 28 lutego 2008 r. kategorycznie przesądzającym, iż w zakresie dotyczącym wykonywania zawodu w ramach stosunku pracy lub na podstawie stosunku cywilnoprawnego w art. 8 ust. 1 chodzi wyłącznie o świadczenie pomocy prawnej na rzecz pracodawcy lub zleceniodawcy. Podzielić należy natomiast stanowisko SN, zgodnie z którym nie jest dopuszczalne świadczenie pomocy prawnej przez spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na rzecz klientów (odbiorców usług prawniczych) poprzez radców prawnych zatrudnionych przez taką spółkę na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej. Przeciwnie stanowisko prowadziłoby nie tylko do przyzwolenia na obejście przepisów ograniczających formę wykonywania zawodu radcy prawnego w spółce do spółek osobowych, ale także prowadziłoby do powstania istotnych zagrożeń dla podstawowych wartości oraz zasad wykonywania zawodu odnoszących się zarówno do sposobu pozyskiwania klientów, jak i tajemnicy zawodowej oraz niezależności radcy prawnego. Dlatego też należy przyjąć, iż nie jest zgodne z prawem świadczenie pomocy prawnej przez radcę prawnego w ramach stosunku pracy nawiązanego ze spółką z ograniczoną odpowiedzialnością, która w ramach swojego przedmiotu działalności świadczy pomoc prawną na rzecz podmiotów trzecich (klientów).

V

Zgodnie z art. 6 ust. 1, zawód radcy prawnego polega na świadczeniu pomocy prawnej, a w szczególności na udzielaniu porad prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed sądami i urzędami. Można zatem powiedzieć, iż radca prawny wykonując wszelkie czynności stanowiące przejaw świadczenia pomocy prawnej niezależnie od podstawy świadczenia

tej pomocy wykonuje zawód radcy prawnego. W stanie faktycznym przedstawionym we wniosku o interpretację przepisów związanych z wykonywaniem zawodu radcy prawnego konieczne jest rozstrzygnięcie, czy którekolwiek z czynności opisanych bardzo szczegółowo w treści wniosku mieszczą się w pojęciu „świadczenie pomocy prawnej”.

Jeśli odpowiedź na to pytanie będzie pozytywna, mając na względzie uprzednio dokonane ustalenia, że radca prawny świadczący pomoc prawną na rzecz klientów spółki z ograniczoną odpowiedzialnością narusza przepisy o formie wykonywania zawodu, konieczne będzie zajęcie stanowiska przeciwnego do przedstawionego we wniosku o wydanie niniejszej opinii, tj. stanowiska, zgodnie z którym zatrudnienie radców prawnych w ramach stosunku pracy lub stosunku zlecenia w celu wykonywania na rzecz klientów spółki usług outsourcingu obsługi procesów tworzenia i negocjacji umów narusza przepisy o wykonywaniu zawodu radcy prawnego. Biorąc pod uwagę wieloznaczność pojęcia zatrudnienie przyjąć można, iż może przy tym chodzić zarówno o stosunek pracy, jak i o umowę cywilnoprawną.

W części II niniejszej opinii wskazano, że wykonywanie zawodu radcy prawnego oraz należące do jego istoty świadczenie pomocy prawnej można analizować w trzech aspektach, tj. w aspekcie przedmiotowym, podmiotowym oraz z punktu widzenia zasad dotyczących sposobu świadczenia tych usług.

Przystępując do analizy tych trzech aspektów związanych z wykonywaniem zawodu radcy prawnego, wypada zauważyć, iż samo pojęcie świadczenia pomocy prawnej nie zostało w ustawie zdefiniowane co utrudnia również prawidłowe zdefiniowanie wykonywania zawodu radcy prawnego. Ustawodawca wskazał jedynie przykładowe czynności wchodzące w zakres pomocy prawnej. Katalog tych czynności zamieszczony w przepisach art. 6 ma charakter otwarty, o czym jednoznacznie świadczy użycie przez ustawodawcę zwrotu „w szczególności”.

Nie można zatem twierdzić, iż wszelkie czynności niewymienione przez ustawodawcę w art. 6 ust. 1 i 3 ustawy nie stanowią pomocy prawnej. Przeciwnie, praktyka wykonywania prawniczych wolnych zawodów wskazuje na pojawianie się coraz to nowych czynności, które podejmowane są w ramach tej praktyki. Z jednej strony należy przyjąć, iż jest to zjawisko pożądane, bo pozwalające zaspokoić nowe potrzeby pojawiające się na rynku usług prawniczych, z drugiej strony wskazane jest zachowanie w tym zakresie ostrożności, ponieważ zgodnie z art. 9 ust. 4 radcy prawnemu nie można polecać wykonania czynności wykraczających poza zakres pomocy prawnej. Dlatego tak istotne staje się zdefiniowanie pojęcia pomocy prawnej. Najogólniej należy przyjąć, iż pomoc prawna to wszelkie czynności zarówno prawne, jak i faktyczne podejmowane w interesie podmiotu, na rzecz którego pomoc prawna jest wykonywana w celu zabezpieczenia (ochrony) sfery jego praw i obowiązków. Tak szeroka definicja pozwala

objąć jej zakresem nie tylko przykładowo wymienione przez ustawodawcę czynności, lecz także pojawiające się w związku z rozwojem rynku usług prawniczych nowe rodzaje aktywności (ról zawodowych) oraz usług prawniczych, w tym także takie usługi, które mają charakter mieszany, to znaczy obok elementów stanowiących klasyczne czynności z zakresu pomocy prawnej także elementy, które trudno zakwalifikować wprost jako przejawy świadczenia pomocy prawnej, takie jak np. doradztwo różnego typu niebędące doradztwem prawnym, powiernictwo, analizy o mieszanym charakterze np. prawno-ekonomicznym, due dilligence, audyt prawny lub prawno-ekonomiczny, usługi negocjacyjne, mediacyjne i wiele innych. Po drugie taka definicja dostosowana jest do aktualnego stanu prawnego w zakresie regulacji określającej świadczenie pomocy prawnej od strony podmiotowej. Brak aktualnie zastrzeżenia w przepisach o swobodzie działalności gospodarczej, usług obejmujących świadczenie pomocy prawnej na rzecz zawodów zaufania publicznego sprawia *de facto*, że świadczeniem pomocy prawnej zajmują się osoby nieposiadające uprawnień do wykonywania zawodu radcy prawnego, adwokata, rzecznika patentowego, czy doradcy podatkowego. Po trzecie definicja taka uwzględnia cel świadczenia pomocy prawnej, który został określony normatywnie w art. 2 ustawy. Cel ten stanowić winien nie tylko wskazówkę interpretacyjną wykorzystywaną w ramach oceny konkretnych czynności podejmowanych przez radców prawnych, ale powinien być też traktowany jako istotna dyrektywa wskazująca sposób wykonywania zawodu (świadczenia pomocy prawnej).

Z punktu widzenia podmiotowego w pierwszej kolejności podkreślić wypada ponownie, że brak jest aktualnie przepisów prawa zastrzegających świadczenie pomocy prawnej na rzecz radców prawnych, adwokatów, rzeczników patentowych, czy doradców podatkowych. Usługi polegające na świadczeniu pomocy prawnej wykonują *de facto* poza przedstawicielami wyżej wymienionych zawodów osoby posiadające najczęściej wyższe wykształcenie prawnicze lub inne podmioty zatrudniające takie osoby. Podstawą takiej aktywności zawodowej jest swoboda podejmowania działalności gospodarczej.

Analizując w kontekście podmiotowym wykonywanie zawodu radcy prawnego należy w pierwszej kolejności zastrzec, iż zawód radcy prawnego jest zawodem zaufania publicznego. Zawód radcy prawnego jest zawodem regulowanym, który wykonywany być może wyłącznie przez osoby legitymujące się wysokimi kwalifikacjami w zakresie wykształcenia, wiedzy oraz etyki. Kwalifikacje te regulowane są przepisami ustawy oraz przepisami deontologicznymi stanowionymi przez uprawnione organy samorządu. Skoro zawód radcy prawnego ma charakter reglamentowany, to oznacza, że ustawodawca uznał za istotne chronić interesy innych podmiotów. Ponieważ kluczową zasadą w sferze stosunków cywilnych a także gospodarczych jest zasada wolności, wszelkie normatywne odstępstwa od tych zasad muszą zgodnie z postulatem

racjonalnego ustawodawcy zakładać istnienie innego ważnego interesu uzasadniającego ingerencję państwa zmierzającą do ograniczenia tej wolności. Najogólniej rzecz ujmując stwierdzić można, iż interes wymagający w tym wypadku szczególnej ochrony to interes osób korzystających z pomocy prawnej, które w razie braku zapewnienia wykonywania usług i czynności z nią związanych przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje mogłyby ponieść istotny uszczerbek dla swoich praw. W systemie demokratycznego państwa prawa wykonywanie wolnych zawodów prawniczych zaufania publicznego przez osoby do tego uprawnione w świetle przepisów powszechnie obowiązującego prawa stanowi zatem jedną z gwarancji realizacji praw jednostki. Istnienie zawodów zaufania publicznego połączone z zastrzeżeniem na ich rzecz pewnego obszaru wyłączności stanowi też zabezpieczenie pewnych kategorii interesu publicznego związanych z dobrem wymiaru sprawiedliwości. Przykładem może tutaj być wprowadzenie przymusu radcowsko-adwokackiego w zakresie skarg kasacyjnych. Takie rozwiązanie prawne pozwala chronić Sąd Najwyższy przed napływem nieuzasadnionych, wadliwie sformułowanych i niejasnych pism procesowych kwestionujących orzeczenia sądów powszechnych. Prawnicy zawodowi zaufania publicznego pozwalają na realizację takich interesów publicznych związanych z wymiarem sprawiedliwości jak zapewnienie prawa do obrony poprzez instytucję pełnomocnika z urzędu lub obrońcy na żądanie. Ponadto dzięki funkcjonowaniu tych zawodów możliwe jest praktyczne szkolenie osób, które w przyszłości mają wykonywać czynności świadczenia pomocy prawnej w interesie klientów.

VI

Szczególne trudności interpretacyjne stwarza sytuacja, w której radcowie prawni świadczą pomoc prawną w ramach stosunku prawnego nawiązanego nie z klientem, lecz z podmiotem świadczącym usługi na rzecz klienta. Z jedną z takich sytuacji mamy do czynienia już wówczas, gdy radca prawny świadczy pomoc prawną (na rzecz klienta) na podstawie umowy łączącej go z radcą prawnym będącym przedsiębiorcą prowadzącym kancelarię radcy prawnego albo ze spółką radców prawnych lub spółką radców prawnych i osób, z którymi radcowie prawni mogą wspólnie wykonywać zawód. W takiej sytuacji brak jest relacji zobowiązaniowej na linii prawnik (radca prawny) - klient stwarzającej podstawy do zobowiązań cywilnoprawnych, co w szczególności dotyczy prawa do żądania wynagrodzenia za wykonywane na rzecz klienta usługi lub czynności. Powstają jednak więzi wynikające z podejmowania przez takiego prawnika działań zmierzających do prawnej ochrony interesów klienta. Z punktu widzenia zasad etyki relacja radca prawny – klient w zakresie tak istotnych wartości wykonywania zawodu, jak obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej, obowiązek zachowania niezależności, obowiązek unikania konfliktu interesów, obowiązek lojalności i wszelkich

innych obowiązków etycznych przedstawia się identycznie jak w sytuacji wykonywania czynności w imieniu własnym i na własny rachunek.

Przechodząc do kwestii sposobu wykonywania zawodu radcy prawnego, należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na to, że zachowanie podstawowych wartości i zasad wykonywania zawodu wyznaczonych przez przepisy ustawy oraz przepisy Kodeksu Etyki Radcy Prawnego nie stanowi kryterium oceny, czy określone czynności należy traktować jako przejawy świadczenia pomocy prawnej. Wykonywanie takich czynności z naruszeniem wartości i zasad decyduje jedynie o negatywnej ocenie staranności zawodowej, jak również należytego wykonywania zawodu, czy prawidłowego wywiązywania się z obowiązków radcy prawnego wynikających z umowy o świadczenie pomocy prawnej a w ramach samorządu radców prawnych stanowić może podstawę do negatywnej oceny etycznej, która prowadzić może do odpowiedzialności dyscyplinarnej radcy prawnego. Innymi słowy można powiedzieć, iż określone czynności z zakresu pomocy prawnej wykonywane w sposób nienależyty, nieprofesjonalny lub nieprawidłowy nie przestają stanowić świadczenia pomocy prawnej, bo w przeciwnym razie nie moglibyśmy mówić o nienależytym wykonywaniu zawodu. W istocie o tym, czy czynności z zakresu pomocy prawnej zlecone radcy prawnemu wykonywane będą w sposób zgodny z podstawowymi wartościami zawodu oraz zasadami jego wykonywania decydują przede wszystkim indywidualne przymioty radcy prawnego oraz okoliczności danego przypadku. Oczywiście samorząd radców prawnych w toku wykonywania powierzonego mu władztwa w zakresie pieczy nad należytych wykonywaniem zawodu, jak również w związku z kompetencjami dotyczącymi rekrutacji i kształcenia kandydatów na radców prawnych posiada prawne możliwości zapobieżenia wykonywaniu zawodu zaufania publicznego przez osoby niegwarantujące odpowiedniego poziomu profesjonalizmu i etyki, jednakże nie można nie zauważyć, iż możliwości te mają charakter ograniczony, co nie wyklucza możliwości pojawienia się przypadków nienależytego wykonywania zawodu przez osoby, które uzyskały prawo wykonywania zawodu. Właśnie w celu następczej weryfikacji kwalifikacji radców prawnych niezbędnych do należytego wypełniania obowiązków związanych ze świadczeniem pomocy prawnej stworzono takie instrumenty, jak wizytacje radców prawnych oraz sądownictwo dyscyplinarne, do którego kompetencji powierzono orzekanie o tak istotnych ograniczeniach prawa do wykonywania zawodu, jak czasowe zawieszenie prawa do wykonywania zawodu, a nawet pozbawienie prawa do wykonywania zawodu lub wydalenie z aplikacji.

VII

Dla oceny charakteru czynności, które miałyby zostać powierzone radcom prawnym w ramach stosunków pracy w spółce należy zastanowić się głębiej nad przedstawionym we wniosku systemem usług outsourcingu obsługi procesów tworzenia i negocjacji

umów z punktu widzenia przepisów o wykonywaniu zawodu radcy prawnego. Czynności te wykonywane są na rzecz klienta, którego jednak nie wiąże z radcą prawnym jakikolwiek stosunek zobowiązaniowy. Podstawą wykonywania usług na rzecz klienta jest bowiem stosunek zobowiązaniowy łączący spółkę z tym klientem. Radca prawny z kolei pozostaje pracownikiem, względnie zleceniobiorcą w ramach relacji prawnej, jaka łączy go ze spółką. Stosunek ten stanowi podstawę wykonywania przez radcę prawnego pracy na rzecz spółki. Jeśli zważyć, iż świadczenie pomocy prawnej zgodnie z art. 2 ustawy ma na celu ochronę prawną interesów podmiotów, na rzecz których jest wykonywana, należałoby zbadać, czyje interesy ma chronić radca prawny wykonujący opisane czynności. Analizując opis czynności przedstawiony we wniosku nie sposób nie dostrzec wielokrotnego związania radcy prawnego instrukcjami, wskazówkami czy standardami pochodzącymi od klienta. Radca prawny nie może nigdy naruszać tych instrukcji, co sprawia, iż czynności przez niego wykonywane trudno uznać za przejaw wykonywania wolnego zawodu w sposób niezależny, zgodnie z jego istotą. Jednak nie sposób zaprzeczyć, iż wszystkie a przynajmniej zdecydowana większość czynności podejmowanych przez radcę prawnego (pracownika) w istocie wykonuje się nie w celu ochrony interesów spółki, lecz dla ochrony prawnej interesów klienta. O tym, że jest to ochrona prawna interesów klienta przesądza dokonywanie takich czynności jak ocena zdolności prawnej podmiotów – stron umów, czy wybór jurysdykcji właściwej dla danej umowy. Niewątpliwie elementy te mają na celu zabezpieczenie pozycji prawnej klienta przede wszystkim w sferze skuteczności prawnej składanych przez klienta oświadczeń woli ukierunkowanych na zawarcie umowy. Przebieg negocjacji z potencjalną drugą stroną umów został opisany w taki sposób, iż nie wskazuje on na samodzielność w podejmowaniu jakichkolwiek decyzji co do treści konkretnych klauzul umownych. Także i w tym wypadku trudno jednak nie zauważyć, iż radca prawny w procesie przygotowania umowy dokonuje selekcji (wyboru) klauzul umownych, które znajdują zastosowanie w danym przypadku. W ten sposób wpływa także, choć w pewnym sensie wtórnie na kształtowanie interesów klienta w płaszczyźnie prawnej, co niewątpliwie należy do istoty wykonywania zawodu radcy prawnego. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż opracowywanie projektów aktów prawnych zostało *expressis verbis* wymienione jako przejaw świadczenia pomocy prawnej w przepisach art. 6 ust. 1 oraz art. 7 ustawy.

Ponadto należy zauważyć, że zawód radcy prawnego nie zawsze oznacza pełną swobodę w kształtowaniu zdarzeń prawnych relevantnych dla interesów klienta. Radca prawny reprezentujący klienta w postępowaniach sądowych lub w negocjacjach bardzo często związany jest rozmaitymi instrukcjami, wymaganiami lub ograniczeniami ustanowionymi przez samego klienta a w wielu sytuacjach przy podejmowaniu decyzji kluczowych dla ochrony interesów klienta musi dla dokonania określonych czynności prawnych uzyskać akceptację ze strony klienta lub osób przez niego upoważnionych, co w żadnym razie nie pozbawia takich czynności wykonywanych przez radcę prawnego

związku z wykonywaniem zawodu. Gdyby instrukcje pochodzące od klienta były w przekonaniu radcy prawnego niezgodne z jego (klienta) interesem radca prawny powinien wypowiedzieć pełnomocnictwo, gdyż dalsze wykonywanie czynności powodowałoby albo działanie sprzeczne z wskazówkami klienta albo prowadziłoby do naruszenia podstawowej zasady świadczenia pomocy prawnej w celu ochrony prawnej interesów klienta. W każdej zatem sytuacji, w której radca prawny dochodzi do przekonania o sprzeczności wskazówek klienta z jego interesem prawnym, powinien najpierw poinformować klienta o takiej rozbieżności, następnie podjąć próbę usunięcia tych sprzeczności a w razie braku takiej możliwości wypowiedzieć pełnomocnictwo. Działanie radcy prawnego niezgodne z tymi standardami, w szczególności zachowanie sprzeczne z wyraźnymi wymaganiami, oczekiwaniami, czy instrukcjami klienta mogłoby stanowić następnie podstawę dochodzenia przez klienta roszczeń, których ocena zasadności stanowi jednak zupełnie inne zagadnienie rozważane zawsze na gruncie konkretnego stanu faktycznego.

VIII

Podsumowując należy dojść do następujących wniosków końcowych:

- 1) radca prawny wykonujący pracę na rzecz spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, która świadczy pomoc prawną na rzecz klientów zewnętrznych narusza przepisy o formach wykonywania zawodu,
- 2) wykonywanie przez radcę prawnego czynności, które stanowią przejawy świadczenia pomocy prawnej jest zawsze równoznaczne z wykonywaniem zawodu radcy prawnego,
- 3) czynności opisane w ramach usług audytu polegające na ocenie zagadnień związanych ze zdolnością prawną określonych podmiotów oraz wyborem jurysdykcji dla danego stosunku umownego stanowią świadczenie pomocy prawnej i tym samym należy je uznać za przejaw wykonywania zawodu radcy prawnego,
- 4) czynności opisane w ramach usług negocjacji polegające na przygotowaniu projektu umowy cywilnoprawnej stanowią świadczenie pomocy prawnej i tym samym należy je uznać za przejaw wykonywania zawodu radcy prawnego,
- 5) czynności opisane w ramach usług administracyjnych co do zasady nie stanowią świadczenia pomocy prawnej, jednakże z uwagi na fakt, iż pozostają one w ścisłym związku ze świadczeniem pomocy prawnej należy je traktować jako pozostające w związku z wykonywaniem zawodu radcy prawnego. Brak w tych czynnościach cech ochrony prawnej interesu klienta nie może wpływać na ocenę całokształtu czynności, które mają być wykonywane przez radców prawnych w ramach systemu outsourcingu obsługi procesów tworzenia i negocjacji umów,

gdyż dla uznania świadczenia pracy na rzecz spółki jako przejawu wykonywania zawodu radcy prawnego wystarczające jest uznanie jakichkolwiek czynności jako świadczenia pomocy prawnej.

radca prawny Tomasz Głębocki